

ressò mont-rogenic

ANTONI BALLESTER, EL MONT-ROGENC QUE SOMIAVA AMB L'ANTÀRTIDA. ELS ORÍGENS. (1ª PART)

Oriol Ballester Sadurní
06-09-2020

Molts mont-rogenic coneixen Antoni Ballester Nolla com l'home que dona nom a l'institut de secundària de la Vila. D'altres vilatans ja el coneixien abans per les seves expedicions a l'Antàrtida. Però se sap realment a Mont-roig qui fou Antoni Ballester i quina relació tenia amb el poble? (1). Amb aquest article -que publiquem dividit en dues parts- intentarem portar llum sobre la seva vida més personal, més enllà de la seva obra científica i la seva estreta relació amb Mont-roig del Camp. Comencem.

Nascut al carrer de la Indústria

Antoni Ballester Nolla nasqué al número 9 del carrer de la Indústria el 16 de maig de 1920. Fa, doncs, un segle exacte del seu naixement. Era fill del mestre de l'escola pública de nois de la Vila, que ho fou entre 1917 i 1925, Ricard Ballester Pallerola -fill de Reus (1891- Barcelona, 1973) (2). La seva mare era la Teresa Nolla Sabater (Mont-roig del Camp 1896- Barcelona 1990). Els seus avis paterns eren Antoni Ballester Jovell (natural de Pradip) i Teresa Pallerola Lorente (originària de Fullella). Els seus avis materns eren Alfons Nolla i Dolors Sabater, tots dos mont-rogenic. Els seus oncles de Mont-roig -els germans de la seva mare- es deien Domingo, Antònia i Alfons (*l'Alfonso*). Els germans de l'Antoni Ballester es deien Ricard, Alfons -tots dos nascuts també a Mont-roig, després que ell, el 1922 i el 1925- i Maria del Carme -nascuda a l'Arboç del Penedès el 1929, on va anar a viure la família el 1925-. Antoni Ballester va anar a l'escola pública de nois de Mont-roig, on el seu pare era mestre. L'any 1925, quan tenia cinc anys, la família es traslladà a viure a l'Arboç, on també anà a l'escola pública en la qual el seu pare exercia de mestre. El 1933 marxà a Barcelona, on el seu pare aconseguí una plaça a l'escola pública Jacint Verdaguer.

Un noi precoç

De ben petit va ser bon estudiant i un noi molt curiós. En una entrevista que li va fer el periodista Lluís Reales i que va ser publicada a "El País" el 10 de gener de 1988, aquest hi diu: "*als deu anys Antoni Ballester publicà en un diari de Reus el seu primer article científic, que portava per títol Un julio anormal, doncs s'interessà en saber per què feia fred en ple estiu*".

El seu pare, poeta i periodista abans de fer de mestre, li va fomentar el gust per la lectura des de ben menut. Quan l'Antoni tenia nou anys, li va regalar el llibre "Peter Pan y Wendy. La historia del niño que no quiso crecer", amb una dedicatòria on escrivia "*El teu pare, que t'estima i et vol bo, il·lustrat i ben feliç*". Fixeu-vos que hi diu "*il·lustrat*". El seu pare era també molt catalanista, i li va inculcar l'amor pel País i per la llengua. L'Antoni escrivia molt bé el català i era un gran lector. Va assistir a l'escola pública republicana, en un context de forta modernització de l'ensenyament públic -uns canvis que van quedar truncats el 1939 amb la victòria feixista-. La biblioteca del seu pare era

extensa i abundant, malgrat els recursos limitats que devia tenir com a funcionari i pare de quatre criatures. Hi havia llibres en català i castellà, i també alguns en francès - “*Les Fleurs du Mal*”, de Baudelaire- i fins i tot en anglès. Podia trobar-s’hi de tot: Stendhal (“*Del amor*” i “*Rojo y Negro*”), Gustavo A. Bécquer, Ortega y Gasset, Nietzsche (“*Así habló Zaratustra*”), les obres completes de Jacint Verdaguer i Joan Maragall, els sis toms d’Història Universal de l’Institut Gallach, tots els números de la Revista de Catalunya enquadernats, la col·lecció Àlbum Meravella sobre Catalunya, Mallorca i Andorra -també enquadernats-, els llibrets de la col·lecció popular Barcino sobre llengua i literatura catalana, el diccionari de Pompeu Fabra, un diccionari espanyol-francès i francès-espanyol, diversos clàssics de la Fundació Bernat Metge -traduccions al català d’obres de Plató o Plini el Vell, entre d’altres-, “L’expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental”, de Lluís Nicolau d’Olwer, una Geografia Elemental de Catalunya farcida de mapes, diversos Atles del món, obres de Prudenci Bertrana, Jaume Balmes, Santiago Rusiñol, tots els números de “Patufet” -la mítica revista infantil i juvenil- enquadernats, i un llarg etcètera. A més, el seu pare guardava a la mateixa biblioteca tots els llibres de text que feia servir a la seva feina.

El noi que volia travessar el mar

En la seva primera etapa de formació Antoni Ballester també apuntava una gran afició pel dibuix i els mapes. A la vegada, aprengué a tocar el piano, com els seus germans. Al pis del carrer d’Entença de Barcelona, on va viure la seva família, hi va haver sempre un piano de la marca Guarro. Li interessaven temàtiques molt diferents, la qual cosa va ser una constant al llarg de tota la seva vida. Des de ben petit, el seu somni era viatjar a països llunyans. Ho va aconseguir, com veurem més endavant, en la dècada dels seixanta. Més tard del que ell hauria volgut, però ho va fer. Quan vivia i treballava a Veneçuela, en una carta escrita per la seva mare el 9 de maig de 1963, aquesta li ho recordava: “*penso en les ganes que tenien ja des de ben jove en travessar el mar...*”. A partir d’aleshores, el seu gran somni va ser establir una base científica permanent a l’Antàrtida, cosa que assolí també tard i amb molt d’esforç i tenacitat, el 1988. Una característica notòria d’Antoni Ballester era la seva immensa energia, a més de la seva inesgotable força de voluntat i una intel·ligència privilegiada. Però no ens avancem tant.

Tornem a la seva infantesa i adolescència.

El 22 de febrer de 1931, en una vetllada literària i musical celebrada a l’Arboç del Penedès, hi participa recitant la poesia “El pi de Formentor”, de Miquel Costa i Llobera, un cant al Mediterrani. Antoni Ballester va viure a Mont-roig de 1920 a 1925, però des que en va marxar, mai no deixà de visitar la seva vila natal. Així, conservem un escrit que va dedicar als seus avis mont-roigencs datat el dia de Nadal de 1929, on diu “*molts estimats avis: un altre any que tinc el goig de passar el Nadal junt amb vostès (...). Deu vulgui que per molts anys ens puguem trobar reunits celebrant el naixement de Jesús*”. Antoni Ballester i els seus tres germans sentien devoció pels seus avis de Mont-roig del Camp.

Un estudiant exemplar

Durant el curs 1930-31, quan tenia només deu anys i en el transcurs del qual va fer els onze, es va matricular a diferents assignatures de batxillerat elemental al Liceu de Tarragona. El mes de juny, amb onze anys acabats de fer, obtingué un notable en les

assignatures de Nocions de Geografia i Història Universal, Aritmètica i Terminologia. Aleshores vivia a l'Arboç del Penedès. A partir de 1933 estudià a Barcelona. A la capital catalana es va matricular a l'Institut Maragall, on va prosseguir el batxillerat. En el curs 1933-1934 obté excel·lent en les assignatures de Llatí II, Àlgebra i Trigonometria, Història Universal i Dibuix I. El curs següent obté excel·lents en Psicologia i Lògica, Fisiologia i Higiene i Dibuix II, i notables en Història General de la Literatura i Física. El curs 1935-1936 l'acaba amb un excel·lent en Química General i notables en Ètica i Dret i Agricultura i Tècnica Industrial. Evidentment, va fer d'altres assignatures, però no en conservem les notes. En tot cas, pel que ens han explicat, els resultats eren igual de bons. Així doncs, Antoni Ballester arriba a l'estiu del 1936, amb els setze anys acabats de fer, a punt per començar a preparar l'ingrés a la universitat.

La Guerra Civil: voluntari amb l'exèrcit republicà

Els anys de la Segona República, proclamada el 14 d'abril del 1931, foren convulsos. I el 18 de juliol de 1936 esclatà la Guerra Civil quan una part de l'exèrcit es sollevà contra la República. Antoni Ballester hagué d'esperar per entrar a la universitat. Però no esperà assegut. Amb disset anys marxà voluntari amb l'exèrcit republicà per defensar la legalitat republicana. Va mentir sobre la seva edat perquè el deixessin ingressar a files, ja que amb disset anys no li ho haurien permès. Va dir als seus pares que volia marxar al front "*per a defensar la República*". No hi va anar en nom de cap partit polític o sindicat. Formà part com a sanitari de la companyia de metralladores del 414 Batalló de la 104a Brigada Mixta, que al final de la guerra a Catalunya cobria el sector del front des del barranc del sud de Tírvia fins a Ribera de Cardós, al Pallars Sobirà (3). Aquesta brigada mixta era una unitat de l'Exèrcit Popular de la República, que va ser la força armada creada pel Govern de la Segona República Espanyola el mes d'octubre del 1936.

Durant la primavera de l'any 1938 estava amb l'exèrcit republicà a l'Empordà. En una carta autobiogràfica de 1963, recorda que una vegada va estar a punt d'haver d'afusellar un company, potser un soldat desertor. Escriu "*Amb el Canigó per fons assisteixo al primer afusellament d'un company. Formo part del pelotó de reserva i, per aquesta raó, estic en primeríssima fila. Afortunadament, el primer pelotó compleix bé la seva comesa. (...) El pobre executat, amb el sulls envenats, va prendre aire després de la descàrrega, Al arribar-li les bales va caure cap endarrera com un ninot estripat. El tret de gràcia que li va donar el capità només li va canviar el cap de posició*". De l'Empordà va passar a Balaguer, i després a Tremp, per acabar a Alins, a prop de Tírvia.

En una carta escrita per la seva mare quan ell era al front, datada a Mont-roig del Camp l'11 de juliol de 1938, ella li diu: "*(...) Estimat fill: és indubtable que ens pesa a tots dos igual aquesta separació que hem de patir, i que tots dos esperem que acabi ben aviat. Tu per les molèsties que van aparellades amb la guerra, i jo per poder tenir-te una altra vegada al meu costat*". Pocs dies després, el 25 de juliol del 1938, no gaire lluny de Mont-roig, començava la cruenta Batalla de l'Ebre. Ell no hi participà perquè defensava un sector del front situat més al nord. El 26 d'octubre el jove soldat rep un certificat del cap de sanitat de la brigada i del cap de sanitat del seu batalló, Andreu Pujol Fort, conforme ha verificat satisfactòriament les pràctiques de curació en campanya. Per una altra carta que va rebre del seu pare, Ricard Ballester, sabem que va estar a la base 8^a CC 10. Cal afegir que Antoni Ballester, a més d'enviar als seus familiars unes cartes

molt ben escrites, també enviava uns dibuixos molt ben fets de persones i paisatges del front. Era un gran dibuixant. També en aquells anys començà a escriure poesies.

Exili breu a França i tornada a Barcelona

Els franquistes van avançar cap al nord i Antoni Ballester passà la frontera pel Pirineu i anà a parar a França. En concret, ingressà en un camp de concentració. Era el camp número 1, E-3 d'Agde, a Hérault-. El 1939 el seu pare, Ricard Ballester, va haver de remoure cel i terra per poder treure'l del camp de concentració on estava internat i poder tornar a Barcelona (4). Entre la documentació que el va ajudar a retornar a Catalunya, va presentar dues garanties a favor seu de dos mont-rogens: el seu oncle Alfons Nolla Sabaté, i Santiago Savall Gassó. Tots dos asseguren que amb anterioritat al 18 de juliol de 1936, Antoni Ballester pertanyia a associacions catòliques, cosa que sabem que és certa, i que la seva actuació social era bona i religiosa. Afegeixen que, passada aquella data, “*va continuar fidel als seus ideals, sent completament afecte al gloriós Moviment Nacional*”, cosa que sabem que no era certa. Es tractava d'impedir que les noves autoritats franquistes no destrossessin la vida d'un noi nascut al poble, intel·ligent, decidit i valent. Signen les garanties també, amb data de 20 de maig de 1939, el delegat local d'informació i investigació de la Falange, M. Bargalló, i l'alcalde d'aleshores, Jaume Olivé.

Una postguerra difícil, explicada per ell mateix

A partir d'aquí, és interessant seguir el fil de la seva història més personal a través de les seves pròpies paraules, escrites en una carta datada a Barcelona el 29 de setembre de 1977. Ell mateix hi fa un repàs de la seva vida fins aleshores, amb un to cru però, a la vegada, amb una sinceritat desbordant. Antoni Ballester escrivia: “(...) *La nostra generació va ésser ben desgraciada. Quan vam entrar a França pel Coll de Molló, damunt de Camprodon, en ple hivern, portàvem marcada en els ulls tota la gama d'horrors imaginables i els que no et pots imaginar. Bruts, estripats, derrotats, acostumats a la ferum de cadàver en descomposició i esquitxats per la sang dels amics i dels enemics, ens vam trobar una França endiumenjada, prospera i feliç. Poc s'ho pensaven ells el que els esperava! Nosaltres, jo almenys, ho veia clarament i em feien pena aquells xicotets ben vestits, ben alimentats, mimats per una societat sofisticada, que els deien que ells no hi anirien mai a la guerra, que les armes no els interessaven. Es sentien invulnerables! Als dinou anys ja sabia què era un camp de concentració i tornava passant la frontera il·legalment i enterrat entre patates podia arribar a Cornellà. Vaig dormir una nit a casa del company amb el que vam fer l'aventura. L'endemà el vaig deixar per arribar caminant pels camps fins a casa (demanaven salconduits als autobusos dels encontorns). Als vint ja era soldat de nou. Havia estat expulsat de la universitat. El meu pare, depurat, havia de deixar l'escola per tornar al vell ofici de pastisser per sobreviure. Al meu refugi de l'exèrcit, que possiblement em va salvar la vida, hi vaig romandre fins als vint-i-quatre”.*

Set anys vestit de soldat

El servei militar el va fer a San Fernando de Henares i a Canillejas, a la província de Madrid. S'incorporà a la Reserva General de Batallons d'Automobilisme. D'aquells anys, i de moltes altres èpoques, conservà abundant correspondència entre Antoni Ballester i els seus pares i germans, que romanien a Barcelona. Els anys de mili no van

ser durs si els comparem amb l'infern que va passar durant la guerra. Al contrari, pel que llegim en les seves cartes, datades a Canillejas -aleshores una localitat situada als afores de la capital espanyola-, va passar una mili sense sofrir cap sobresalt destacable. Entre els anys de la guerra i el servei militar a Madrid, Antoni Ballester passà set anys de la seva vida vestit de soldat, de 1937-1938 a 1944. Val a dir que estava molt ben considerat entre els oficials i ja aleshores expressava la seva intenció de seguir estudiant i llicenciar-se en Química. En el seu pas per l'exèrcit va demostrar sobradament el seu fort caràcter i el seu esperit indòmit.

El 9 de juny de 1942 escriu als seus pares i germans: *“Puc estar satisfet del servei (militar), doncs he aconseguit imposar-hi a la fi (feina m’ha costat) la meua personalitat. El comandant em té molt ben considerat, només em fa cas a mi pel que fa a les qüestions d’administració, i no perd cap ocasió per a presentar-me als seus companys o superiors com un gran comptable. (...) Els explico tot això, no per donar-me importància de cap manera, perquè vostès em coneixen tant que fora una bestiesa pretendre canviar la opinió que tinguin formada de mi. Ho explico perquè vegin que, malgrat el meu caràcter, m’he obert pas en aquestes difícils i escabroses etapes de la vida militar, i que se n’alegrin d’això amb mi”*.

Cal recordar que el mes de setembre del 1939 havia començat la Segona Guerra Mundial i durant els primers anys del conflicte l'Espanya de Franco va contemporitzar amb l'Alemanya de Hitler. En les seves cartes del primers anys de la mili Antoni Ballester explica que els oficials els concedeixen molts pocs permisos, ja no per marxar a Barcelona uns dies, sinó per poder distraure's a la capital. La possibilitat d'una entrada d'Espanya en el conflicte mundial al costat d'Alemanya era present i calia estar alerta.

Passió pel Barça, el 1942

Quan anava a Madrid, Antoni Ballester ho aprofitava per anar al cinema i també presenciava partits de futbol a l'estadi de Chamartín, on jugava aleshores el Reial Madrid. El Santiago Bernabéu no es va inaugurar fins un temps després. Recordem que el seu pare era soci del F.C. Barcelona i anava aleshores als partits del Barça al vell camp de Les Corts. En la carta citada del 9 de juny de 1942 escriu als seus pares i germans (tradueixo del castellà, estem en plena postguerra i fins i tot la correspondència privada estava escrita en castellà) : *“Els triomfs del Barcelona m’ha fet gaudir molt. No sé si serà possible passar el dia del meu sant amb vostès amb un permís de cinc o sis dies que penso sol·licitar, però si fora possible aniríem a veure el Barcelona-València en la qual ha d’afirmar la seva condició de finalista el nostre campió. I després la final a Madrid contra l’Athletic de Bilbao. Quin partit! Vaig veure el partit que va jugar aquest equip contra el Madrid i crec que el guanyarem, comptant que arbitri Escartín”*. Es refereix a la copa anomenada aleshores del “Generalísimo”, l'actual Copa del Rei. Efectivament, la final la van jugar a Madrid -a l'estadi de Chamartín- el Barça i els bascos de l’Athletic de Bilbao el 21 de juny. Guanyà el Barça 4-3, i no va arbitrar el col·legiat Escartín, sinó Ocaña. Per adonar-se de la importància d’aquest triomf cal tenir en compte que el Barça trigaria nou anys en tornar a guanyar aquest títol.

Universitat i feines diverses

Antoni Ballester prossegueix en la carta citada de 1977: *“(Un cop acabat el llarg servei militar) vaig començar a preparar l’ingrés a la universitat que havia d’haver fet als*

setze. I després la resistència, la clandestinitat, el treball de comptable, ajudant a casa. (...) Vaig fer de corredor de comerç, vaig donar infinitat de classes. Em vaig especialitzar en la preparació d'aspirants a Banca (...). Als vint-i-nou em llicencio.” Antoni Ballester va començar els estudis universitaris de Química quan va llicenciar-se a l'exèrcit, però els hagué de deixar durant una temporada per treballar i ajudar econòmicament la família, tal com ell mateix explica. Durant el curs 1945-1946 estudiava a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona. A la vegada treballava i a més estudiava a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona. Finalment, Antoni Ballester es llicencià a la universitat i va obtenir un doctorat en Química i Ciències Biològiques amb la qualificació d'excel·lent *cum laude* per la seva tesi doctoral.

En la mateixa carta autobiogràfica de 1977 segueix escrivint Antoni Ballester: *“Inicio l'etapa industrial que dura fins als trenta-sis (1956). Després, desguasso submarins fins als trenta-vuit (1958). Aleshores, classes fins als quaranta-dos (1962). Aleshores començo amb la Oceanografia. A l'edat en que tothom està ja situat jo començava un punt per sota dels becaris. Veneçuela fins als quaranta-quatre (1964). Aquest període de tretze anys a l'Institut és el de més estabilitat que he tingut”*. Aquesta estabilitat laboral que cita Antoni Ballester el 1977 ja no l'abandonaria mai més. A l'Institut hi va treballar molt, en una feina que l'apassionava, i on va poder portar a terme projectes científics d'una grandíssima importància i qualitat.

Boda al santuari de Núria el 1953

Tornem, però, a la dècada dels cinquanta i ho fem a partir de la presentació d'ell que en va fer el seu cosí Joan Ballester Grau, el dia que es va oficialitzar el bateig del nou institut de secundària de Mont-roig amb el seu nom. Fou un acte al qual Antoni Ballester assistí i que després explicarem més detalladament. Era l'any 2005 i deia Joan Ballester: *“Vaig conèixer l'Antoni quan jo tenia set o vuit anys (5); era una nit de finals de juny, quan amb els meus pares tornàvem de veure el castell de focs de la festa major de Sant Pere, quan de sobte ens va agafar un xàfec d'estiu, d'aquells que et deixen xop en poca estona, i en arribar corrent al porxos de la plaça del Mercadal, llavors d'Espanya, vaig veure una xicot barbut i una noia rossa, amb unes grans motxilles, que cridaven al meu pare. Eren l'Antoni i l'Assumpció, que venien de fer una travessa per la serra de Llaberia i la mola de Colldejou. Van dormir a casa i van marxar de bon matí, abans de que es despertés l'avia. L'Antoni i l'Assumpció anaven sols feia dies per la muntanya i no eren casats. Avui, això no tindria cap importància però en aquells anys de postguerra era un gran trencament”*. Antoni Ballester i Assumpció Plana es van casar a l'església del santuari de Núria el mes de desembre de 1953, en un dia assolellat i envoltats pels seus familiars i un paisatge nevad. Van tenir un únic fill, Ricard Ballester Plana, que junt amb la Rosó Bertran els van donar dos nets, l'Arnau i el Ricard.

El naixement d'un mite

Tornem al text que va llegir el seu cosí Joan Ballester el 2005: *“No tinc consciència d'haver-lo vist més, fins vuit o nou anys mes tard (6). Un divendres a la tarda, feia cap a casa i em convidava a anar amb ell per veure com treballaven uns submarinistes que treien ferralla dels vaixells que hi havia enfonsats al mar. Van ser uns dies intensos, de Reus, en cotxe, cap a Castelló. Vam dormir al cotxe en un sac. L'endemà vam pujar a*

una barca i vaig veure com treballaven els bussos de la seva empresa. Havent dinat, vam fer via cap al Pirineu, a Gerri de la Sal. Hi vam visitar una mina de minerals d'interès estratègic que explotava amb el seu germà Ricard i altres socis. No cal que us digui que per mi aquell cosí gran va passar a ser una mica com un extraterrestre. Hi va contribuir encara el fet que, en el seu pas per Reus, abans de venir a casa meua, va diagnosticar -sense ser metge- una gravíssima malaltia a un altre parent de la meua mateixa edat, i li salvà la vida. Fou, doncs com una aparició. El naixement d'un mite. Després vaig conèixer la seva afició a la muntanya, al submarinisme, la seva intensa vitalitat, la seva entrega, la seva rauxa (...) Va tornar a desaparèixer, només de tan en tan teníem notícies per la premsa d'alguna de les seves activitats científiques”.

El naixement del mite no ho va ser només pel seu cosí. En la dècada dels cinquanta, Antoni Ballester va començar a aparèixer a la premsa, tal com indica Joan Ballester. Hi apareixia cada cop més sovint, protagonitzant diverses gestes submarines.

Espeleòleg i bussejador, i coneixença de Jacques Cousteau

Es convertí en investigador de l'Institut d'Investigacions Pesqueres i fou membre fundador del CRIS (Centre de Recerques i Investigacions Subaquàtiques). Ja havia acabat la seva formació universitària i en la dècada dels cinquanta va fer d'espeleòleg i es convertí en un dels primers bussejadors esportius a Catalunya. Li atreien els reptes, com quan va col·locar, junt amb d'altres submarinistes del CRIS i de l'ERE, una imatge de la Mare de Déu de Montserrat al fons d'una cova submarina situada a vint metres de profunditat, a la costa del Garraf. La proesa va merèixer l'atenció de diversos mitjans de comunicació, com és el cas de “El Correo Catalán” que va oferir als seus lectors un ampli article publicat a la pàgina 4 de l'edició del 17 de juliol de 1954. També se'n va fer ressò “La Vanguardia”, que va publicar la notícia amb una fotografia, i en primera pàgina, el 22 de juliol. Aquell mateix estiu va fer expedicions als fons submarins de Na Polida, a Menorca. Ell mateix ho explicà escrivint un article al butlletí de l'Agrupació Excursionista de Catalunya, el setembre de 1954 on, per cert, hi inclou frases escrites en català.

El diari “ABC” del 2 de març de 1955 informa que un grup d'exploradors submarins barcelonins participen en la recerca al riu Tajo de dos joves aristòcrates -els marquesos de Corbera i d'Asprillas- que hi van desaparèixer mentre caçaven. Antoni Ballester formava part del grup. En aquesta mateixa època va conèixer el famós comandant francès Cousteau, que ja navegava a bord del seu Calypso.

(1) “Ressò mont-roigenc” va publicar un article el 20 de febrer del 2017 amb motiu del seu traspàs.

(2) Vam publicar com aquest periodista i poeta es convertí en mestre de l'escola de nois de Mont-roig en un article publicat a “Ressò mont-roigenc” el 29 de juny del 2020.

(3) Manel Gimeno i Llardén. “Indrets d'una guerra. Cronologia del front del Pallars.” Profit Editorial I., S.L. 2018. Explica en una de les pàgines del llibre: “*El llançament de morters per part dels franquistes des de les posicions de la collada de Bana produí noves destrosses al poble de Tírvia. D'aquell fet, Antoni Ballester Nolla, sanitari de la 104a BM de la 31 Divisió republicana, en una de les cartes escrites als seus pares, els descriu la seva impressió: “La barbàrie feixista s'ha acarnissat en un poble molt bonic, abans. Un campanar vell, històric, d'estil ogival (enemics de la tradició del nostre poble), per contrast un xalet modern, Racó de les bones hores, ple*

de confort, amb uns joguets escampats per ací per allà, testos aixafats, sostres ensorrats. Hi havia un gran mirall, vaig mirar-me i vaig posar-me a riure. Portava un casquet contra el fred molt xocant, una espècia de casquet de motorista. Bé, en sortir jo pensava: enemics del progrés i modernisme de Catalunya”.

(4) Ho vàrem explicar a “Ressò mont-rogenç” en un article publicat el 10 de juliol de 2020.

(5) Joan Ballester Grau va néixer a Reus el 26 de gener de 1941, o sigui, que deuria ser el 1948 o 1949. És una personalitat molt coneguda a la capital del Baix Camp, i va ser president del Centre de Lectura de Reus. És la mateixa entitat amb la qual havia col·laborat, una colla d'anys abans, Ricard Ballester Pallerola.

(6) Suposem que seria el 1957, un any abans o un any després.